

из Киева. На это указывает близкое расположение памятника, морфологическая характеристика изделий, а также то, что производство изделий из стекла в Киеве было достаточно развитым ремеслом [8, 106, 116; 14, 80, 98-103; 15, 12-16; 16, 44; 17, 77-81, 91-98].

Ссылки

1. Лысенко С.Д., Шкляревский Е.И., Квитницкий М.В., Черновол Д.К. Материалы Фастовской археологической экспедиции. Вып. 1: Многослойное поселение Кошеевка-8 / С.Д. Лысенко, Е.И. Шкляревский, М.В. Квитницкий, Д.К. Черновол. – Киев-Фастов, 2012. – 332 с., 24 табл.
2. Шапова Ю.Л. Стекло Киевской Руси. – М., 1972. – 216 с.
3. Полубояринова М.Д. Стекланные изделия Болгарского городища // Город Болгар. Очерки ремесленной деятельности. – М., 1988. – С. 151-219.
4. Богусевич В.А. Мастерские по изготовлению стекла и смальты в Киеве // КСИА АН УССР. – 1954. – Вып. 3. – С. 14-20.
5. Богусевич В.А. До історії склоробного виробництва в Київській Русі // Нариси з історії техніки. – К., 1957. – Вип. 4. – С. 134-144.
6. Шапова Ю.Л. Стекланные изделия древнего Новгорода // МИА СССР. – 1963. – № 117. – С. 104-163.
7. Полубояринова М.Д. Стекланные браслеты древнего Новгорода // МИА СССР. – 1963. – № 117. – С. 164-181.
8. Шапова Ю.Л. Скляні браслети Київщини // Археологія. – 1968. – т. XXI. – С. 106-116.
9. Гуревич Ф.Д., Джанполадян Р.М., Малевская М.В. Восточное стекло в Древней Руси. – Л.: Наука, 1968. – 26 с.: ил.
10. Шапова Ю.Л. Стекланные бусы древнего Новгорода // МИА СССР. – 1956. – № 55. – С. 164-179.
11. Шапова Ю.Л. О происхождении некоторых типов древнерусских бус // СА. – 1962. – №2. – С. 81-96.
12. Валиулина С.И. Стекло Волжской Булгарии. По материалам Билярского городища – Казань, 2005. – 279 с.
13. Захаров С.Д., Кузина И.Н. Изделия из стекла и каменные бусы / Археология севернорусской деревни X-XIII веков. Средневековые поселения и могильники на Кубенском озере: в 3-х т. – М.: Наука, 2007-2008 – Т.2: Материальная культура и хронология. – 2008. – С. 142-215.
14. Ивакин Г.Ю., Степаненко Л.Я. Раскопки северо-западной части Подола в 1980-1982 гг. // Археологические исследования Киева 1978-1983 гг.: 36. науч. праць. – К., 1985. – С. 77-105.
15. Сагайдак М.А., Сергеева М.С., Тимошук В.Н. Отчёт об исследованиях северо-западной части Подола в 1989 году. – К., 1990. – НА ІА НАНУ – 1989/265.
16. Калюк А.П. Охранные исследования НПК «Археолог» в Киеве в 1989 году // Проблемы вивчення та охорони пам'яток археології Київщини: Тези доповідей І науково-практичної конференції. Білогородка. Жовтень 1991 рік. – К., 1991. – С. 43-45.
17. Зоценко В.М., Брайчевська О.А. Ремісничий осередок XI-XII ст. на Київському Подолі // Стародавній Київ. Археологічні дослідження 1984-1989 років: 36. науч. праць. – К., 1993. – С. 43-103.

Список сокращений

- КСИА АН УССР – Краткие сообщения Института археологии УССР
 МИА СРСР – Материалы и исследования по археологии СССР
 НА ІА НАНУ – Науковий архів інституту археології Національної академії наук України
 СА – Советская археология

Журухїна О.Ю. Скляні вироби давньоруського часу з багатощарового поселення Кошіївка-8

Стаття присвячена скляним виробам давньоруського часу.

знайденим на території багатощарового поселення Кошіївка-8. Зроблено морфологічний та технологічний аналіз знахідок.

Ключові слова: Давня Русь, скляні вироби, морфологія, технологія.

Zhurukhina E.Yu. Old Rus' glass-ware from multilayer settlement Koscheevka-8

The article contains a complete description of glass finds from multilayer settlement Koscheevka-8. Systematization of these products has been made on their morphologic and technological characteristics.

Key words: Old' Rus, glass products, morphology, technology.

13.03.2013 p.

УДК [904.4:911.375.6](477.25)«09/12»

С.П. Тараненко

ПЛАНУВАЛЬНА СТРУКТУРА ПОДОЛУ КИЄВА X-XIII СТ. (ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ НАРИС)

В статті розглядається історіографічний огляд проблеми планувальної структури Подолу Києва X-XIII ст. У виділених трьох хронологічних етапах представлена історія археологічного дослідження Подолу та еволюція версій щодо основних питань давньоруського Подолу: історична топографія, кордони, вулична мережа.

Ключові слова: Давня Русь, Київський Поділ, археологія, планувальна структура.

Археологічне та історичне дослідження планувальної структури Подолу Києва давньоруського часу можна умовно поділити на три етапи: перший – з 20-х років XIX ст. до середини XX ст. (від історичного опису Подолу М. Берлінського та перших археологічних досліджень Києва до стаціонарних археологічних досліджень на Подолі); другий – від середини XX ст. до 1984 року (створення Подільської постійнодіючої археологічної експедиції); третій – від 1984 року до нашого часу (період активних археологічних досліджень).

Основним джерелом в даному дослідженні є археологічні матеріали з розкопок Подолу Києва. Допоміжну роль відіграють писемні джерела. Вони широко відомі та лаконічні, представлені, в основному, літописними повідомленнями.

Перший етап. На початку XIX ст. в суспільстві активізувалася зацікавленість історією рідного краю різних періодів. Розкопки 1823 р. на території Десятинної церкви [41] та низка публікацій і монографій, присвячених історії Києва, стали результатом цієї зацікавленості. Один із перших дослідників історії та топографії Києва М. Берлінський висловлює думку, що заселення Подолу почалося не раніше другої половини X ст. [2, 93].

Перший ректор Київського університету М. Максимович у своїх статтях висвітлював питання історичної топографії Києва та існування окремих історичних об'єктів: пристані, літописного Боричевого узвозу – комунікацій, що з'єднували Верхню та Нижню частини міста [18, 33; 19, 53], та вважав, що Поділ був заселений не раніше \ останньої чверті X ст. [19, 51].

Видатний український історик М. Закревський характеризував Поділ, як поселення (або колонію), що виникло не раніше кінця X ст. При цьому дослідник зазначав, що в ті часи Поділ займав більшу площу ніж на час написання книги [8, 379]. Автор надав авторські мапи-реконструкції Подолу на 988 рік та з 988 до 1240 року. Хоча на планах не було показано вулиць, план М. Закревського можна вважати першою спробою реконструкції Подолу Києва з садибною планувальною системою.

Один з перших академіків Української академії наук М. Петров виклав власне бачення проблем історичної топографії Подолу. Дослідник вважав, що північний кордон Подолу проходив по руслу річки Глибочиці [20, 160-161].

Важливою віхою у вивченні давньоруського Києва було створення ВУАК. У 1925 та 1929 рр. були здійснені перші археологічні нагляди за земельними роботами та досліджено декілька стратиграфічних розрізів на глибину до 8,3 м [7; 11, 257-265].

І. Іванцов припускав, що у першій половині X ст. Поділ не був безлюдним. Автор сформував принципи забудови киевоподільського двору та, через брак археологічних даних, обережно ставився до існування вулиць [12, 277].

У 1947-1949 роках І. Самойловський проводив археологічний нагляд під час земляних робіт, що охоплювали 21 вулицю Подолу (Тараненко, 2008). Отриманні дані дозволили досліднику зробити висновок, що велика кількість знахідок часів Київської Русі, виявлена на Київському Подолі, свідчить про густу заселеність цієї важливої частини міста – його ремісничо-торгового посаду [23].

Висновки. 1. Наукові та популярні праці дослідників XIX – першої половини XX ст. в цілому підтверджували літописні дані про Поділ як розвинутий міський центр давньоруського Києва. Дискусію викликали тільки окремі питання більш вузького характеру, зокрема кордони посаду від початку його заселення до 1240 року; чи функціонував Поділ, як один з районів Києва на початку X ст., як вважали М. Закревський, І. Іванцов, М. Петров, чи це відбулося наприкінці X ст., як вважали М. Максимович та М. Берлінський. 2. Уперше археологічними розвідками Л. Дмитрова в 1929 році та І. Самойловського у 1947-1949 рр. були підтверджені дані про заселеність Подолу в давньоруський період. 3. Загальне значення Подолу в міській структурі визначалося як вторинне від центру-дитинця.

Другий етап. Уперше проведено стаціонарні археологічні дослідження В. Богусевичем на вул. Волозькій, 16. Дослідник висловив думку щодо незмінності планувальної структури Подолу з давньоруського часу до 1811 року [3, 47-48].

Розкопки 70-х років XX ст., проведені під час будівництва метрополітену, можна виділити в окремий, невеликий, але дуже інформативний період археологічних досліджень Подолу Києва. Завдяки їм зростає кількість та якість джерелознавчої бази з питань масової забудови та планувальної структури давньоруського Подолу; запропоновано установити межі подільської території, яка розвивалася в хронологічних рамках – від початку заселення до XIII ст.; археологія Києва впритул наблизилася до вирішення проблеми про роль і місце Подолу в соціально-економічній, політичній та сакральній культурі середньовічного Києва.

П. Толочко у монографії «Топографія давнього Києва» поставив під сумнів висновки багатьох попередніх дослідників щодо незаселеності Подолу Києва IX-X ст. [37, 72]. Такої ж думки дотримувався К. Гупало [5, 22].

У цей період давньоруське місто стає об'єктом серйозних стаціонарних досліджень – розкопки проводяться в багатьох давньоруських літописних містах: Гродно [4, 52], Давид-Городок [15, 130], Слуцьк [15, 150], Ярополч-Залеський [28], Суздаль [29, 98], Мінськ [9, 187]. Можна виділити спільні риси вищезгаданих міських центрів: по-перше – наявність садибно-вуличної планувальної сітки, по-друге – незмінність кордонів садиб тривалий час, незважаючи на природні та історичні катаклізми, по-третє – присутність основних елементів масової забудови (споруди, паркани, вулиці).

Г. Алфьорова та В. Харламов запропонували реконструкцію планувальної схеми давньоруського Подолу «на основі градостроительной схеми плану 1695 г.» [1, 93]. План Києва полковника Ушакова 1695 року, безумовно, був кращим зображенням Києва (Подолу) для пізнього середньовіччя, але його все ж таки важко вважати інструментальним на відмінну від інших мап пізніших періодів (наприклад, 1803 р.).

К. Гупало виділив певні закономірності в плануванні садиб [6, 48]. Дуже обережно поставився дослідник до думки, що давньоруські традиції зберігалися в плануванні Подолу XVII-XIX ст. [6, 51]. Прийняті ним середні розміри подільської садиби – 300 кв. м, та максимальні – 600 кв. м дозволили автору зробити висновок, що усього на Подолі могло існувати одночасно близько 4000 садиб [6, 108].

Наприкінці зазначеного періоду виходять монографія П.Толочка «Древний Киев» [39] та стаття «Массовая застройка Киева X-XIII вв.». Вказані роботи можна вважати базовими у вивченні домобудівництва та планувальної структури Подолу Києва. Вони стали підґрунтям для майбутніх

досліджень та визначили їхні вектори.

П. Толочко зробив наступні висновки щодо планувальної структури Подолу: 1) планування Подолу мало «ветвистий» (гілкоподібний) характер та залежало від природних умов району. Важливими містоформуєчими факторами для нього були гори – з однієї сторони та Дніпро (Почайна) – з іншої; 2) в центральній частині Подолу розташовувався майдан, навколо якого розміщалися кам'яні храми «Богородиці Пирогощи, Михаїла (Новгородская божниця), Бориса и Глеба (Турова божниця)»; 3) вулична мережа мала зв'язок з Верхнім містом. Вулиці розходилися від центральної площі та збиралися в «пучки» біля міських воріт, що входили в систему подільських укріплень [38, 93].

Висновок. На другому етапі археологічні дослідження Подолу уперше досягли рівня археологічного «материка»; визначено нижню хронологічну межу – початок регулярного заселення – остання чверть IX ст. Підсумовуючі статті з масової забудови та планувальної структури Подолу Києва П. Толочка та К. Гупало стали провідними у цьому питанні.

Третій етап. Період збільшення кількості стаціонарних розкопок та спроби історичних реконструкцій на базі виявлених елементів масової забудови з використанням картографічних даних XVII-XIX ст.

Головною віхою нового етапу стало створення у 1984 році Подільської постійнодіючої експедиції та початок потужних досліджень на північному заході Подолу. Найбільш інформативним виданням, в якому підсумовувалась археологічна інформація з досліджень Подолу Києва від їх початку до 90-х років XX ст., є монографія М. Сагайдака «Давньокиївській Поділ». Автор зазначає, що вже в IX ст. можна говорити про локальні поселення, які згодом переростають у міські квартали. На початку X ст. починає формуватися планувальна структура Подолу, каркасом для якої служать історично і природно сформовані комунікації: узвози, що сполучали гавань з дитинцем; невеличкі річки-ручаї. Забудова кварталів починається біля підніжжя Замкової та Старокиївської гір, простягається уздовж цих комунікацій. У другій половині X – на початку XI ст. спостерігається різке збільшення освоєних під забудову територій. До кінця XI ст. заселена вже вся прибережна рівнина, на якій могло проживати не менше половини населення Києва. Композиційним центром району стає «Торговище» – торгово-вічова площа, до якої ведуть всі головні вулиці Подолу. Головним ядром забудови лишається подвір'я – садиба, що нерідко служить ремісничим осередком, виникають цілі квартали, зайняті переважно ремісничим населенням» [25, 126].

В. Харламов у своєму дисертаційному дослідженні представив декілька тез, вже достатньо відомих археологам Києва, що основною ланкою планувальної

структури давнього Києва була обмежена парканом садиба [40, 11-12]. На його думку, розташування садиб носило «линейно-порядовий характер», що було типовим для давньоруських міст [40, 15]. Незважаючи на невеликий обсяг статистичних даних археологічних об'єктів, дослідник відзначив стабільність в планувальній традиції кварталів, вулиць та розташуванні окремих споруд. На підставі своїх висновків він також приєднався до думки про незмінність планувальної структури давньоруського Подолу до 1811 року [40, 11].

Збільшується кількість публікацій з археологічного дослідження давньоруських міст: Ізборськ [30, 118], Берестя [16, 176], Клецьк [21], Рязань [22], Полоцк [36], Переяславль Руський [13, 12], Вітебськ [17, 45] та ін. Ми можемо відмітити спільні риси у садибно-вуличній планувальній структурі більшості давньоруських міст із Києвоподільською.

Грунтуючись на даних археології давньоруських міст, А.І. Кутовий виділив три типи садиб за площею та низку основних прийомів планувальної організації садиб [14, 66], хоча М.І. Петров та А.М. Сорокін виступили з критикою щодо представлених ним розмірів новгородських садиб і виділили свою класифікацію садиб за їх розмірами. Також і площа садиб Подолу потребує перегляду.

У 2000-ті роки стала помітна тенденція узагальнення достатньо великого масиву археологічного матеріалу зі спробами ув'язати його з геологічною основою ландшафту Подолу та інструментальними мапами Подолу з метою створення реконструкцій планувальної структури з виділеними хронологічними змінами [24, 8; 10].

У 2005 році виходить стаття М. Сагайдака «Нові відкриття на Подолі та деякі дискусійні питання історичної топографії середньовічного Києва», в якій автор презентує сучасний погляд на формування міської структури: «Міська структура формується приблизно одночасно з двох осередків: перший розміщувався між берегом р. Почайна та підніжжям Замкової гори; другий – на території так званої Плоскої частини Подолу між Почайною й підніжжям Щекавиці й інших прилеглих гір. Перша вулиця з регулярною міською забудовою починає формуватися з дороги, яка об'єднувала два осередки та виходила до південного (Боричевого) та північно-західного (Угорського) узвозів, звідки починалися сухопутні шляхи». Також автор на порівнянні розвитку Верхнього міста та Подолу зауважує: «Поділ ... залишався з тими ж вулицями та провулками, що й під час виникнення. Вулиці, прокладені у кін. IX – на поч. X ст., зберігали свій напрямок, межі садиб-дворів протягом століть також майже не мінялися. Найбільше на зміну плану впливали коливання берегової лінії Почайни та переміщення русел невеликих ручаїв». Наприкінці М. Сагайдак робить припущення, що

планувальна структура міста «Київського Подолу – вздовж берегової лінії багато в чому нагадує лінію розвитку ранніх міст Північної Європи» [26, 21-24].

Аналіз зафіксованих відрізків давньоруських вулиць та доріг дозволив зробити висновки щодо вуличної системи Подолу. До доріг ми відносимо відрізки проїзної частини, обабіч якої відсутні, як споруди так і паркани. Вулицями ми називаємо проїжджу частину, обмежену парканами, що відділяють її, у більшості випадків, від садиб. В свою чергу, проїзні частини можна розбити на декілька груп. За шириною полотна вони чітко розділяються на дві групи: від 2,6 до 3,7 м та від 4,5 до 6 м, а за морфологією – на ґрунтові та «мостові» («мостовими» ми називаємо ті ділянки, де зафіксовані будь-які залишки дерев'яних конструкцій). Збіг досліджених відрізків давньоруських вулиць з вулицями на мапі 1803 року XIX ст. (38 %) та збіг напрямків інших досліджених вулиць з вулицями початку XIX ст. (37%) дозволяє нам вважати, з деякою мірою достовірності, що вулична мережа Подолу Києва з давньоруського часу до пожежі 1811 року залишалася, в основному, незмінною [31, 260-268].

Фіксація могильників давньоруського часу на Подолі дозволила простежити певні закономірності у їхньому розташуванні на території посаду та прослідкувати взаємні впливи – могильників на планувальну структуру і навпаки. Порівнюючи геодезичну карту Подолу з картою розміщення давньоруських могильників, автор пропонує один із можливих способів визначення меж заселеної частини Подолу з середини XI ст. [34].

Виходять статті, присвячені дискусійним моментам історичної топографії Подолу Києва – місцезнаходження стовп'я [35, 12-19].

М. Сагайдак в розділі містобудування представив своє бачення розвитку Подолу та його місця (чи ролі) в структурі міста. Щодо планувальної структури, дослідник зазначив, що в X ст. будівельні ділянки були розплановані з урахуванням трас-доріг, прокладених у напрямку північний захід – південний схід а також підніжжя Замкової гори до Дніпра. Перший напрямок відповідав краю надзапавної тераси, другий – руслу невеликої річки-притоки Дніпра. Місце перетину цих головних планувальних осей відзначено підвищеною потужністю культурного шару в районі розташування торгово-вічевої площі, згаданої в літописі під 1068 роком. І в цілому специфіка його планувальної системи нагадує торгове місце більшою мірою, ніж якийсь інший тип поселення. Воно було досить простим, площею близько 120 га, зі щільною забудовою. Така структура стала новою для всієї Наддніпрянщини. Однією з особливостей такої системи є порядковий тип планування, що, як правило, передбачає дві однакові ділянки землі між двома вулицями. Планування дворів за такої системи відбувалося за двома напрямками: уздовж і уперек. Археологічні дослідження

підтвердили стабільність планування садиб, їхні кордони перебудовувалися 12-17 разів [27, 399].

М. Сагайдак розвиває свою тезу про поетапне освоєння території: «Ймовірно, що північно-західна зона Подолу була освоєна під забудову не пізніше XI ст., а можливо і в другій половині X ст.» [27, 411]. Ця теза достатньо дискусійна і потребує ретельної перевірки.

Висновки: 1. Значно збільшилася джерельна база. Кількість розкопів на цьому етапі становить 70 % від загальної кількості досліджених ділянок на Подолі. 2. З'являються ідеї щодо двох центрів Києва: Поділ, як другий основний, враховуючи його містоутворюючий характер, – вулично-садибна система з регулярною масовою забудовою. 3. Додається теза про те, що берегова лінія, як і первісний рельєф Подолу, була одним з важливих факторів, який формував його планувальну структуру. 4. Вперше проводяться аналогії із середньовічними містами Західної Європи та робиться перша спроба віднести Поділ до типу «прибережних міст».

На підставі існуючих матеріалів була складена археологічна карта масової забудови Подолу та планувальної структури (для X, XI, XII та першої половини XIII ст.). Створена карта вже зараз виконує консультативно-інформаційну функцію та являється джерелом вивчення масової забудови і планувальної структури Подолу Києва [33].

Посилання

1. Алфёрова Г. В., Харламов В. А. Киев во второй половине XVII века. – К.: «Наукова думка», 1982. – 160 с.
2. Берлінський М. Короткий опис Києва [Репринт 1820 р.]. – К., 1990. – 224 с.
3. Богусевич В.А. Археологические раскопки 1950 г. на Подоле в Киеве // КСИИМК, Вып. №41. – 1951 – С. 47-48.
4. Воронин Н. Н. Древнее Гродно // Материалы и исследования по археологии СССР. № 31. Материалы и исследования по археологии древнерусских городов. Т. III. – М. 1954 – 240 с.
5. Гупало К.Н. К вопросу о формировании посада древнего Киева // Открытия молодых археологов Украины. Часть 2. – К.: «Наукова думка», 1976, – С. 21-22.
6. Гупало К.Н. Подол в Древнем Киеве. – К.: «Наукова думка», 1982. – 128 с.
7. Дмитров Л.Д. Про дослідження м. Києва в 1929 році // НА ІА НАНУ ВУАК №286.
8. Загоруйський Э.М. Возникновение Минска. – Минск, 1982. – 358 с.
9. Закревский Н. Описание Киева. Т.І- II. – М., 1868. – 949 с.
10. Занкін А.Б. Історична топографія та геоморфологія стародавнього Київського Подолу IX-XVIII ст. (історико-природознавчий аспект) // Археологія. – 2009. – № 2 – С.61-74.
11. Івакін В.Г., Івакіна І.Ю. Археологічні дослідження на Київському Подолі у 1920-1940-х рр. // Могилянські читання 2009. – К., 2010. – С. 257-264.
12. Іванцов І. А. Стародавній Київ. – К., 2003. – 368 с.
13. Колибенко О. В. Історична топографія Переяславця Руського (X – перша половина XIII ст.). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. – К., 1999. – 20 с.
14. Кутовой А.И. Усадьбы как основные элементы градостроительной структуры древнерусского города //

Древнерусские города. – М.: «Наука», 1981. – С. 65-67.

15. Лысенко П.Ф. Города Туровской земли / История Туровского княжества. – Минск: Наука и техника, 1974. – 199 с.

16. Лысенко П.Ф. Берестье. – Минск, 1985. – 399 с.

17. Лысенко П.Ф. Древний Туров. – Минск, 2004. – 180 с.

18. Максимович М.О. Очерк Киева // Киев явился градомъ великим...: Вибрані українознавчі твори – К.: Либідь, 1994. – С. 32-43.

19. Максимович М.О. Обзорение старого Киева // Киев явился градомъ великим...: Вибрані українознавчі твори – К.: Либідь, 1994. – С.49-73.

20. Петров Н.И. Историко-топографические очерки Древнего Киева. – К., 1897. – 268 с.

21. Поздняков В.С. Клецк X-XVIII в. (история материальной культуры белорусского феодального города). Автореферат диссертации на соискание учёной степени к.и.н. – Минск, 1991. – 27 с.

22. Прищепа Б.А., Нікольченко Ю.М. Літописний Дорогобуж в період Київської Русі: До історії населення Західної Волині в X-XIII ст. – Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996. – 248 с.

23. Самойловський І.М., Мезенцева Г.Г. Археологічні спостереження і розвідки в Києві та поблизу нього в 1949-1951 рр. // Археологічні пам'ятки УРСР. – 1955. – Т. V. – С. 180.

24. Сагайдак М.А. Актуальні питання зародження та формування раннього Києва // Магістеріум. Випуск шостий. Археологічні студії. – К.: «Стилос», 2001. – С. 6-18.

25. Сагайдак М.А. Давньокіївський Поділ: Проблеми топографії, стратиграфії, хронології. – К.: «Наукова думка», 1991. – 168 с.

26. Сагайдак М.А. Нові відкриття на Подолі та деякі дискусійні питання історичної топографії середньовічного Києва. АНТ №13-15. – К.: «Корвін пресс», 2005. – С. 6-25.

27. Сагайдак М.А. Містобудування // Історія українського мистецтва: у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2010. – Т. 2: Мистецтво середніх віків. – 1296 с.

28. Седова М.В. Ярополч-Залесский. – М., 1978. – 156 с.

29. Седова М. В. Суздаль в X-XV вв. – М.: Русский мир, 1997. – 320с.

30. Седов В.В. Изборск – город-крепость XII-XIII // Древнерусский город. – К., 1984. – С. 116-119.

31. Тараненко С.П. Давньоруські дороги та вулиці з розкопок Подолу Києва // Болховітіновський щорічник 2009. Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К. 2010. – С.260-268.

32. Тараненко С.П. Могильники давньоруського Подолу Києва в його планувальній структурі // Фортеця: збірник заповідника «Густань»: на пошану Михайла Рожко. – Львів: Камула, 2009. – Кн. 1. – С. 348-357.

33. Тараненко С.П. Електронна археологічна карта Києва-Подолу як джерело вивчення планувальної структури давньоруського посаду // Сіверщина в історії України / Нац. заповідник «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШК. – Київ-Глухів, 2012. Вип. 5. – С. 129-132.

34. Тараненко С.П. До питання про літописне «стовп'є» на Київському Подолі // Лаврський альманах. Збірник наукових праць. Вип. 22. – К., 2008. – С. 12-19.

35. Тараненко С.П. Ілля Самойловський – перший дослідник Подолу Києва // Могилянські читання 2007. – К., 2008. – С. 440-443.

36. Тарасов С.В. Полацк IX-XVII ст.ст.: Гісторыя і тапаграфія. – Мн.: Беларуская навука, 1998. – 183 с.

37. Толочко П.П. Исторична топографія стародавнього Києва. – К., 1970. – 220 с.

38. Толочко П.П. Массовая застройка Киева X-XIII вв. // Древнерусские города. М.: «Наука», 1981. – С. 63-94.

39. Толочко П.П. Древний Киев. – К., 1983. – 328 с.

40. Харламов В.А. Архитектура жилых деревянных

комплексов Киева X – первой половины XIII в. (по раскопкам Подола). Автореферат диссертации на соискание учёной степени кандидата архитектуры. – Ленинград, 1990. – 20 с.

41. Хвойко В.В. Древние обитатели Среднего Приднэпровья и их культура в доисторическія времена. К., 1913. – 104 с.

Тараненко С.П. Планировочная структура Подола Киева X-XIII вв. (историографический обзор)

В статье предлагается к рассмотрению историографический обзор проблемы планировочной структуры Подола Киева X-XIII вв. В выделенных трёх хронологических периодах представлена история археологического исследования Подола и эволюция версий по основным вопросам проблематики: исторической топографии, усадебно-уличной системы, границы посада.

Ключевые слова: Древняя Русь, Киевский Подол, археология, планировочная структура.

Taranenko S.P. The planned structure of Kyiv Podil in the X-XIII century: historiographic essay

This paper deals with the history of study of the structure of Kyiv Podil in X-XIII centuries. Three periods of researches were identified. The issues of the historic topography, the homestead and street system, the borders of this city quarter were analyzed in evolution of the related discussions.

Key words: Ancient Rus, Kyiv Podil, archaeology, plan structure.

14.03.2013 p.

УДК 904.23(477.4)

A.O. Сушко

КЕРАМІЧНІ ДИТЯЧІ ІГРАШКИ ДАВНЬОРУСЬКОГО КІЄВА

Стаття присвячена комплексному аналізу дитячих керамічних іграшок давньоруського Києва. Зроблена характеристика технології виготовлення виробів, проаналізовано дві технологічні схеми: метод скульптурної ліпки та машинно-ручне конструювання. Розроблена хронологія та типологія іграшок, серед яких виділено три типи: образотворчий, шумотворюючий та господарсько-побутовий. Особливістю цієї статті є те, що вперше зібрано та систематизовано колекцію дитячих іграшок, виявлених при археологічних розкопках на території давньоруського Києва.

Ключові слова: Давня Русь, Київ, іграшки, технологія, типологія.

Іграшка – одна з малодосліджених категорій археологічного матеріалу, хоча, побутуючи з давніх часів, вона посідала не останнє місце в житті суспільства, бо саме з неї починалося пізнання світу людиною.

Перше масштабне дослідження, присвячене народній іграшці, було проведене та опубліковане на початку XX ст. священником з Суботова Марком Грушевським та Олександром Бенуа. Цю працю мало хто знає, бо до неї майже ніхто не звертався, не цитував, але в ній названо близько сотні іграшок,